25 - 27 Ekim 2001

21. YÜZYILIN EŞİĞİNDE

# UŞAK

## SEMPOZYUMU

## Cilt 1

UŞAKLILAR EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI YAYINLARI, Nu.: 2

*Tasarım, Basıma Hazırlayan*
Mehmet TURGUT (Eğitimci, Hukukçu)

☆

*Sayfa Mizanpajı*
Hayati DEVELİ

☆

*Basıma Hazırlık*
Bilgi-Başarı Yayınevi Tesisleri

☆

*Baskı, Cilt*
Umut Matbaası, İstanbul 2001

☆

ISBN 975-96468-3-8

*Bu sempozyum kitaplarının (Cilt 1 - Cilt 2) yayın hakkı*
*İSTANBUL UŞAKLILAR EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI'na aittir.*
*Her bildiriden, birkaç cümle kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.*
*Bunun haricindeki alıntılar için izin alınması gerekmektedir.*

UŞAKLILAR
EĞİTİM VE KÜLTÜR VAKFI
*Millet Cad. Nu.: 75, Renk Apt. Kat: 5, D. 13*
*34820 Fındıkzade / İSTANBUL*
*tlf., Faks: (0212) 585 32 22 - 530 67 75*

# BİRİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE BESİM ATALAY'IN FAALİYETLERİ*

Sadık SARISAMAN**

**Giriş :**

Büyük güçlükler içerisinde Milli Mücadele'yi başarıyla neticelendirmiş olan Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Türk Tarihi'nde son derece önemli bir yeri vardır. Bir taraftan işgalci düşmana ve diğer taraftan iç isyanlara karşı mücadele yürüten, zaman zaman çok zor anlar geçiren bu meclis; makamı, mevkii, rahatı, huzuru bir kenara iterek vatan ve milletin kurtuluşu için mücadeleye atılan üyelerden oluşmaktaydı. Burada her meslekten, çeşitli görüşlere sahip mebuslar yer alıyordu. Buna rağmen millî meselelerde her türlü mücadelenin bir kenara bırakılarak birlik ve beraberlik içerisinde davranıldığı görülmektedir. Öncelikle amaç düşmanı yurttan kovmak ve ülkeyi işgalden kurtarmaktı. Bu bakımdan bu meclis aynı zamanda bize Türk Milleti'nin zor anlarda her türlü rekabeti bir tarafa bırakarak nasıl bir araya gelebileceğini gösteren güzel bir örnek teşkil eder.

Besim Atalay da ilk meclisde Kütahya mebusu olarak görev yapmıştır. O, Yakın Tarihimiz Dergisi'nin 1.cildinde yayınlanan "Ankara'da Bocaladığımız Günler" adlı yazısında şunları yazar:

"Yeryüzünde hiçbir meclis bizim gibi çalışmamıştır. Silâhını omuzuna vurup cepheye giden, yaralıları tedavi eden, mehmetçiklere bomba hazırlayan arkadaşlar vardı.

"Mebuslar son derece basit bir hayat geçirirler, yarı aç, yarı tok geçinirlerdi. Ayrancı'da güç belâ bulduğum bir evde oturuyordum. Meclise gitmek için bir saatlik yolu çoğu kere yaya yürürdüm. Her gün zaten basit olan bir sofradan doymadan kalkarak."[1]

Bu güzide meclisin üyeleri hakkında yapılacak olan araştırmalar Milli Mücadele'yi ve Milli Mücadele Ruhu'nu daha iyi anlayabilmemize yardımcı olacaktır. Bu bakımdan biz de Besim Atalay hakkında çalışmayı uygun bulduk. O,

---

* Bu makalede Besim Atalay hakkında yapılan değerlendirmeler sadece onun ilk meclisdeki söz ve faaliyetleri esas alınrak tesbit edilmiştir.

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

1 Besim Atalay, "Ankara'da Bocaladığımız Günler", Yakın Tarihimiz, C.I, (1962), s.33-34.

tâ başından Milli Mücadele içerisinde yer alanlardandır. Atatürk, Sivas'da iken Silifke Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran, Uşak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına konferanslar veren[2] bu zat daha sonra 1.Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Kütahya mebusu olarak katılmıştır.

İlk Mecliste 338 milletvekili bulunması gerekirken, ancak bunlardan 115'i 23 Nisan'a yetişebilmişlerdir. 62 üye Mayıs'ta, 27 üye Mayıs'tan sonra, 3 üye de Ocak'ta katılmışlardır[3]. İlk toplantısını 23 Nisan 1920 günü saat 13.45'te Reis-i Sinn Sinop Mebusu Şerif Bey'in başkanlığında gerçekleştirdi ve açılış konuşmasını da Şerif Bey yaptı. Araştırma konumuzu teşkil eden Besim Atalay Büyük Millet Meclisi seçimlerinde Kütahya Livası'ndan adaylığını koymuş, bu livadan beşinci sırada ve yüzüç müntehib-i sâni reyi ile mebus intihâb edilmiştir[4]. Besim Atalay 23 Nisan 1920 günü meclisin açılışında hazır bulunan mebuslar arasında yer almıştır. Biz bu sonucu mazbata metninden de anlaşılacağı üzere Mazbataları Tedkik Encümeni'nin 23 Nisan tarihli muvâfakat onayından çıkarabilmeketiyiz. 24 Nisan 1920 günü meclise sunulan Besim Atalay'a ait Mazbataları Tetkik Encümeni mazbatasının kabul edilmesiyle Atalay'ın mebusluğu kesinleşmiştir.

16 Nisan 1923 tarihine kadar devam eden ilk Mecliste Besim Atalay birinci yıl 4.şubede, ikinci yıl 2. şubede, üçüncü yıl 3. şubede ve daha sonra tekrar 2. şubede faaliyet göstermiştir. Bu arada üç yıl boyunca Maarif Encümeni'ne seçilerek bu encümenin başkanlığını yapmıştır. Besim Atalay başkanlığındaki Maarif Encümeni 9 adet lâyihaya mazbata hazırlamıştır. Ayrıca ilk yıl Lâyiha ve irşad Encümenleri'nde de görev yapan Atalay Mart 1922'de yeni oluşturulan Kütüphane Encümeni'ne tefrik edilmiş ve aynı zamanda bu encümenin başkanlığını da yapmıştır. Onun 1921, 1922 yıllarında Muvazene-i Maliye Encümeni'nde görev yaptığını görüyoruz.

Besim Atalay'ın, Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin vermiş olduğu bir takrirle Rusya'da tedkikât-ı ilmiyede bulunacak bir heyet içerisinde yer aldığı görülmektedir[5].

24 Kasım 1920 günü Ankara'dan hareket eden Sefaret Heyeti içerisinde yeralan Besim Atalay 17 fiubat 1921 günü meclise katılmıştır. Besim Atalay Celâleddin Arif Bey'in kendisini Vilâyât-ı Şarkiye vali-i umumisi ilân etmek istemesi meselesi hakkında da bir rapor hazırlamıştır[6].

---

2 B.Atalay, "Uşak'ta Milli Hareket", s.205-207.

3 Milli Egemenlik, Yıl:1, Sayı: 1, 23 Nisan 1985, s.6.

4 Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, 209 nolu sicil dosyası.

5 T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara-1985, ikinci baskı, s.154.

6 Bkz.Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, Merk Yayıncılık A.Ş, İstanbul-1988, s.884-885.

**Besim Atalay'ın Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Faaliyetleri**

1.Meclis

Besim Atalay'ın ilk meclisdeki faaliyetleri incelenecek olursa onun meclisin faal üyeleri arasında bulunduğu gayet net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Besim Atalay'a göre kan ağlayan milletin kalbinden ve irade-i umumiyesinden doğmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi meşrudur. Fakat yine de Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na bu hükmün yazdırılarak tasrih edilmesi meşruluğun tasdiki anlamına gelecektir[7]. Böylece meclise karşı ayaklananları cezalandırma hakkı doğacaktır.

Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni olağanüstü şartların ortaya çıkardığı bir meclis olarak gören Atalay 21 Ağustos 1921 tarihli bir konuşmasında meclisin durum normale dönene kadar çalışmalarına devam edeceğine işaret ederek şunları söylemiştir.

"Efendim, daima fevkalâde zamanlar fevkalâde vakayi içinde, fevkalâde hadisât ve eşhas tevlid eder. Bizim meclisimizi de memleketimizin yuvarlandığı yahut yuvarlanmak istediği fevkalâde zaman, fevkalâde hadisât doğurmuştur. Onun mevlûdu olan meclisin fevkalâde hadisâtın devam ettiği müddetçe devam etmesi zannederim ki pek tabiîdir... Biliyorsunuz ki Fransa İnkılâb-ı Kebiri'nde bir millet meclisi, /./ bir (Assamblee Nationale) teşekkül etmişti. Bu ihtilâlin müddetince devam etti. Bizim de ahvâl-i fevkalâdenin devam ettiği müddetçe devam etmemiz lâzımdır."[8]

Besim Atalay meclis üyelerinin, bazı haller dışında aynı zamanda devlet memurluğu yapmalarına karşıdır. Hatta bu hususta bir de takrir vermiştir. Buna göre sadece Heyet-i Vekile azâlığı (bakanlık) ve Büyük Millet Meclisi'nin müsaadesiyle valilik, sefirlik, ordu ve kolordu kumandanlığı, müfettiş-i umumilik ve müdir-i umumilik gibi görevler mebuslukla birleştirilebilir[9].

Nitekim O, 9 Şubat 1921 tarihinde Gaziantep'in düşman eline düşmesinden sonra dahi bu şehirde kalmaya devam eden Abdurrahman Lami ve Rüştü Beyler'in Ankara'ya çağrılmalarını istemiştir[10].

---

7 Zabıt Ceridesi. C.I, s.100 (Kanunun kabul edilen şeklinde "Büyük Millet Meclisi'nin meşrûiyetine" tâbiri yer almaktadır.)

8 Zabıt Ceridesi. C.III, s.340.

9 Zabıt Ceridesi. C.III. s.529 (Kanunun kabul edilen şeklinde Heyet-i Vekile azalığı, sefirlik, ordu ve kolordu kumandanlıkları ve mebuslukla birleştirilirken üyelerin valilik, müfettiş-i umumilik ve müdir-i umumilik görevlerini üzerlerine almaları reddedilmiştir.)

10 Zabıt Ceridesi. C.X. s.85 (Müzakerelerden sonra meclis mebuslara geri çağrılmaları için avdet tezkeresi yazmayı kararlaştırmıştır.)

Onun ayrıca Antep'te kalan ve mutasarrıf tarafından Rumkala Kaymakamlığı'nı tercih ettiği haber verilen, ancak II.Kolordu'nun huruç emri üzerine 7 Şubat 1921 günü Gaziantep dışına çıktığı ve mebusluğu tercih ettiğini bildiren Gaziantep Mebusu Rağıp Bey'in mebusluğunun düşmesi yolunda çaba gösterdiği görülür[11]. Ona göre memuriyeti tercih eden bu kişinin mebusluğu düşmüş demektir.

Mebuslukta vekâlet usulünü doğru bulmayan Besim Atalay her livadan ayrılacak ikişer mebustan oluşacak daimi heyette yer alacak üyelerin Heyet-i Umumiye'nin muvafakatıyla başka bir mebusu kendi yerlerine vekil tayin edebilmelerine imkân tanıyan kanun teklifine karşı çıkarak mebusluğun bir ictihad meselesi olduğunu ve vekâletin caiz olmayacağını belirtmiştir[12].

2.Milli Mücadele:

Besim Atalay Milli Mücadele'yi Hristiyan ve batı dünyasının Müslüman ve Turanî bir topluluk olan Türkler'i *ticarî ve stratejik önemi* olan Anadolu'dan atmak istemelerine karşı varolma mücadelesi olarak değerlendirir. Ona göre Bu mücadelede başarılı olabilmek için birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmek gerekmektedir[13] Besim Atalay'ın o günlerin havasına kapılarak zaman zaman Milli Mücadeleyi hıristiyan müslüman çatışması olarak değerlendirdiği de görülür. 5 Mart 1921 tarihli bir konuşmasında da güya medeni diye bilinen Fransızlar'ın Antep'te yaptığı zulümlere değinen Atalay[14] 9 Aralık 1922 günü ise Batı Trakya'daki Yunan mezâliminden bahisle dört hristiyanın şurada burada burnunun kanaması ile kıyametleri koparan Hristiyan aleminin islâmiyet'in felâketine bizzat iştirak ettiğini, kundağı kendi eliyle soktuğunu belirterek, medeni adı verilen Avrupa'nın büyük vahşet ve cinayetler işlediğine işaret ediyordu[15].

Besim Atalay Milli Mücadele'nin Mustafa Kemâl önderliğinde başarılılabileceğine inandığı için Başkumandanlık Kanun ve bu kanunun süre uzatılmaları görüşmelerinde bir tanesi hariç olmak üzere tekliflerin lehinde bulunmuş olup Başkumandanlık Kanunu'nun Kanun-ı Esasi'ye aykırı olduğu yönündeki görüşlere de muhalefet ederek olağanüstü şartların bu kanunun çıkarılmasına sebep teşkil ettiğine işaret etmiştir[16]. Ayrıca ,Mustafa Kemâl'e

---

11 Zabıt Ceridesi. C.X. s.158 (Görüşmelerden sonra meclis Ragıp Bey'in Antep'te mahsur kalması dolayısıyla mezuniyetine ve mebusluğunun devamına karar vermiştir.)

12 Zabıt Ceridesi. C.III. s.375 (Müzakereler neticesinde meclis vekâlet usulünün reddini kararlaştırmıştır.)

13 Zabıt Ceridesi. C.IX. s.9-10.

14 Zabıt Ceridesi. C.IX. s.23.

15 Zabıt Ceridesi. C.XXV. s.282.

16 Gizli Celse Zabıtları. C.II. s.427.

mareşallik rütbesi ve gazilik ünvanı verilmesine dair olan teklifte de imzası bulunmaktadır[17].

Kurtuluş mücadelesi öncelikle silâhlı kuvvetlere dayandığı için Besim Atalay orduyu daima ön plâna almıştır. Ona göre ordumuzu oluşturan subay ve erlerimizin bu mücadeleden başarıyla çıkabilmeleri için her konuda rahat ve huzurlu olmaları gerekmektedir. Bu yüzden mali konularda sürekli cimri davranan Atalay'ın askerler söz konusu olduğunda cömertleştiği görülür[18]. O, ayrıca orduya ve gazilerimize gazete gönderilerek morallerinin yüksek tutulmasından yana olmuş[19], mebusların da cepheleri ve seçim bölgelerini sık sık ziyaret ederek meclisin yanlarında olduğunu hissettirmelerini istemiştir[20].

Herkeste olduğu gibi Besim Atalay'da da öncelikle vatanın kurtarılması görüşü hakimdir. Ona göre zabitan aleyhinde yapılmakta olan alçakça propagandaların önü alınmalıdır. Askerden firar edenler ise şiddetle cezalandırılmalıdır[21]. Yalnız O, bu kişilerin hanımının, kardeşlerinin, çocuklarının sürgün edilerek cezalandırılmalarını ise doğru bulmaz[22]. Diğer taraftan, Atalay, harp vergileri hususunda katı ve kararlı bir anlayış taşımaktadır. Bu yüzden Mükellefiyet-i Nakliye Kanunu'nun 18 yaşındaki gençlere kadar tatbikine taraftar olmuştur[23].

Atalay'a göre kurtuluş mücadelemizi başarı ile sonuçlandırabilmemiz için yalnız ve sadece kendi gücümüze ve kaynaklarımıza umut bağlamalıyız. Dışarıdan gelecek yardımlar esas alınırsa hayal kırıklığından başka bir netice ortaya çıkmayacaktır. O, islâm ordularının yardıma gelmekte olduğu ve Azerbaycan'dan kuvvet geleceği yolundaki söylentilerle ilgili olarak yaptığı konuşmalarda kendi azmimize ve kuvvetimize dayanmamış gerektiğini belirtmiştir[24].

Besim Atalay ayrıca Milli Mücadele'ye zarar verecekleri, casusluk yapabilecekleri gerekçesiyle yabancıların ülke içerisinde rahatça dolaşabilmelerine karşıdır. Bunun için yabancı mütehassıs, doktor vs. gibi görevlendirmelere de muhalefet eder[25].

---

17 Zabıt Ceridesi. C.XII. s.263-264.

18 Zabıt Ceridesi. C.I. s.352; C.II. s.239; C.X. s.109; C.IX. s.115; C.XIX. s.262-263.

19 Zabıt Ceridesi. C.XII. s.159.

20 Zabıt Ceridesi. C.I. s.350.

21 Zabıt Ceridesi. C.III. s.220. C.IV. s.99.

22 Zabıt Ceridesi. C.XXV. s.436.

23 Zabıt Ceridesi. C.XVIII. s.227-228; C.XXIV. s.421-426.

24 Zabıt Ceridesi. C.I. s.232; C.II. s.225.

25 Zabıt Ceridesi. C.X. s.216; C.XXI. s.209-210.

Atalay'ın Milli Mücadele şartlarında hayati önem taşıyan ürünlerin ihrac edilmesine de karşı çıktığı görülmektedir. Ona göre ülke içerisinde ihtiyacımız olan malların ihracını engelleyecek bir ihracat sistemi oluşturulmalıdır[26]. Bu konuda hububat ihracının men'ine dair bir de kanun teklifi vermiştir[27]. O, ayrıca, savaş sırasında ve ülkenin güç şartlarında ithaline ihtiyaç duyulan buğday unu için alınan gümrük resminin azaltılması teklifini de olumlu bulmuştur[28].

Büyük Taarruz için bekleme süresinin uzaması bütün meclis üyeleri gibi Besim Atalay'ı da çok rahatsız etti. O, 22 Nisan 1922 tarihli bir konuşmasında *"Dişimizi, tırnağımızı ne yapıp yapıp kuvvet edip taarruz edeceksek edelim. Sulh edeceksek sulh olalım. Bu meseleyi bu defa bitirmezseniz felâket-i azim... Arkadaşlar başka çaremiz yoktur. Taşıma su ile değirmen dönmez. Ne yapacaksak yapalım geberelim, gebertelim ne yapalım yapalım taarruz edelim yahut sulh olalım arkadaşlar."*[29] demektedir.

Hatıra-i istiklâl-i Milli Pulları ve istiklâl Madalyaları ile ilgili kanunlara destek olan Atalay pullarda resimleri yer alacak beldeler arasına Uşak'ın da ilâvesini istemiştir. Sonuçta Meclisce ismi tasrih edilmeyen tarihi beldelerin isimlerinin de kanuna ilâvesi uygun görülmüştür[30].

Atalay, 11 Kasım 1922 tarihinde ise Harekât-ı Milliye'nin başlangıcından itibaren hizmeti dokunanlara istiklâl Madalyası verilmesine dair bir kanun teklifi verdi.Son olarak Dahiliye ve Muvazene-i Maliye Encümenleri'ne gönderilen bu teklif diğer tekliflerle birleştirilerek 29 Kasım 1920 tarihinde kanunlaşmıştır[31].

Ancak, Besim Atalay, Maarif Vekâleti'nin para karşılığı istiklâl Marşı yazdırılmasına dair olan tezkeresine muhalefet etmiş olup bu tür marşların halkın ruhundan doğması gerektiğine işaretle şunları söylemiştir: *"Dünyada o şiirlerdir ki halk arasında yaşar. Ya yüksek ve bedii bir histen doğar ya muhrik (yakıcı) bir helecandan doğar. Böyle olmayıp da ısmarlama tarikiyle yazılırsa bu şiirler yaşamaz. Efendiler, bizim Cezayir Marşımız vardır. Bu, halk arasında yaşıyor. Bu, müsabaka ile yazılmamıştır. Bu, ağlayan bir ruhun, eline silâhını alarak*

---

26 Zabıt Ceridesi, C.IV. s.173-174.

27 Zabıt Ceridesi, C.XXIV. s.117.

28 Zabıt Ceridesi, C.XVII. s.125.

29 Gizli Zabıt Ceridesi, C.III. s.219.

30 Zabıt Ceridesi, C.X. s.311.

31 Zabıt Ceridesi C.XXIV. s.478 (Ancak Atalay'ın 6 Ağustos 1920 tarihli İstiklâl Madalyası'na ilişkin bir başka kanun teklifine karşı çıkmış olduğu görülmektedir. Bunda o günlerdeki olumsuz askeri durumun etkili olduğu muhakkaktır. O nişan ve ünvan tevziilerinin gerilemenin bir alameti olduğunu iddia ederek bu şartlarda nişan değil ceza verilmesi gerektiğini ifade etmişti. Zabıt Ceridesi, C.III. s.573-574.)

*düşmana koşan, vatanına koşan bir ruhun hissiyâtını terennüm eder. Marseyyez'in nasıl söylendiğini bilirsiniz. İnkılâb-ı Kebir esnasında -silahını almış- koşan bir gencin söylediği şiir birden bire taammüm (umumileşme) etmiştir. Evvelâ bu gibi şiirlerin memleketin maruz kaldığı felâketlere -ağlıyarak-, titreyerek- evvelâ güftesi değil, bestesi söylenir. Ismarlama şiirlere verilecek memleketin parası yoktur."*[32]

Bu arada Besim Atalay düşman mezaliminin tesbit edilerek belgelenmesi için de çaba göstermiştir. Bu konuda 25 Kasım 1920 tarihinde bir de takrir verdi. Buna göre vatanın batı ve güneyinde düşman işgali altında bulunan yerlerde din kardeşlerimize revâ görülen mezâlim ve fecâyie ait vesikalar ve bu olaylarla ilgili fotoğraflar toplanarak bir kitap halinde neşredilecektir. Teklif ile ilgili olarak Milletvekilleri çeşitli görüşler öne sürdüler, çeşitli fikir beyanları oldu. Ancak, en ilgi çekici olanı Malatya Mebusu Fevzi Bey'in teklife karşı çıkarak beşeriyeti birbirine düşüren bu gibi efsanelerin dinlenmemesini istemesidir. 9 Aralık günü mecliste ele alınan Layiha Encümeni mazbatasında bu konunun Dahiliye Vekâleti'nce kararlaştırılmış olup şimdiden lâzım gelen teşebbüsatda bulunulduğu bildiriliyordu. Daha sonra irşad Encümeni'ne gönderilen teklif-i kanuni bir daha bu encümenden geri dönmemiştir[33].

3. Milliyetçilik:

Besim Atalay'da Türk Milliyetçiliği görüşünün hakim olduğu görülmektedir. O, Türk Milletini aşağılayıcı tutumlar karşısında sabredemezdi[34].

---

32 Zabıt Ceridesi, C.IX, s.85" Besim Atalay Yakın Tarihimiz Dergisinde çıkan bir yazısında onbeş mebusun istiklâl marşı yazdırılmasına karşı çıktıkları için marşın kabulünden sonra ayakta dinlenmesi çağrısına katılmayarak ayağa kalkmadıklarını belirtir. Daha sonra Riyaset Makamı'nda bulunan Adnan Bey tarafından meclis dışına çıkarıldıklarına işaret eder." (Besim Atalay, "İlk Meclisten Hatıralar", Yakın Tarihimiz, C.II, (1962), s.250.)

33 Zabıt Ceridesi, C.VI, s.271.

34 Besim Atalay Yakın Tarihimiz Dergisi'nde yayınlanan bir makalesinde şunları yazar:

"Ben tabiat itibarıyle sâkin bir adam olmakla beraber, millî onuruma dokunulduğu zaman duramaz, aklım başımdan gider.

"Mecliste vaktiyle Rusya'dan memleketimize gelmiş, bizde öğretmenlik yakalamış bir zat, üstelik mebus da olarak ilk meclise de katılmıştı. Her zaman Türklüğe dair bir şey konuşulsa itiraz eder, solcu hareketi gösterir. Bir gün meclisteyiz, benden iki sıra önde oturdular. Yine fesada başladı. Ben duramadım.

- "Sus be adam" dedim.

- "Köpek" diye bana hitap etmesin mi? Gençtim, kuvvetli idim.

Bulunduğum rahleden nasıl atladığımı ve üzerine çullanarak döğmeye başladığımı hatırlamıyorum. Gözüm kararmıştı. Kafasına gözüne üç beş yumruk yüklettim." (Besim Atalay, "İlk Meclisten Hatıralar", s.250).

Türkiye'deki her türlü vazifeyi Türkler'in yapmasından yana olmuştur. Kendisinde yabancıların ülke sırlarını ifşa edebilecekleri endişe ve korkusu hakimdir[35]. Onun daha saltanat kaldırılmadan önce resmi metinlerde *"Osmanlı"* tabirinin kullanılmasına karşı çıktığını görüyoruz. Ona göre bir aile adı olan "Osmanlı" tabiri yerine milletin gelen adı olan *Türk* adı kullanılmalıdır[36].

Sık sık milliyetçi olduğunu belirten ifadelerine tesadüf ettiğimiz Besim Atalay'ın Türkiye'deki yer adlarının Türkçeleştirilmesinde ısrarlı olduğu gibi[37] Vilâyat-ı Şarkîye, Vilayât-ı Sitte gibi tabirlere bölücülük ifade ettikleri gerekçesiyle karşı çıktığı görülmektedir[38].

Besim Atalay milletin kendi benliğinden uzaklaşması manasına gelen yabancılaşmaya karşıydı. O *"Bir vakitler İranileşmek, bir vakitler de Frenkleşmek istenildi. Fakat, başarısız olundu. Çünkü hulkullah değişmez."* diyerek tepkisini dile getirmektedir[39]. Batı musikisinin ülkemizde yayılmasını kültür emperyalizminin bir çeşidi olarak değerlendiren Atalay'ın[40] millî benlik ile ilgisi şu ifadelerini aynen almakta yarar görüyoruz:

"Bir milletin yücelmesi ancak kendi istidad ve kabiliyetlerini yükseltemeye çalışmakla o istidatlardan istifade etmekle kabil olunur. Bir millet için başka içtimaî muhidlerin ecnebi istidatların mevlûdu olan varlıkları kalbi kalbine alması kendi istidat ve melekelerini söndürmesi demektir. Bu suretle o millet iki zarara uğramış olur ki birisi kendi inkişafını ihmal, diğeri de başka milliyetlere temessül (benzeme) tehlikesidir. Beşeri idare eden umumi ve müşterek hatlar bulunduğu gibi ayrı ayrı milliyetlere mahsus bir takım hatlar ve müesseseleri mevcuttur. Bir milletin başka bir millete mahsus müesseseleri olduğu gibi almasında ve bir başka bir miletin istidatlarını taklitte tabiat ve kanun-ı fıtrattan o milletin muhalifidir. Bu bir değişmez hakikat olduğuna göre bizim de yücelmemiz için ancak kendi istidat ve melekelerimizi yüceltmeye çalışmamız gerektir."[41]

Doğu Türklüğü ile ilgilenen ve onların bağımsızlık mücadelelerine büyük bir ilgi ve sempati ile yaklaşan Atalay'ın[42] onlar ile kültürel ilişkilerin kurulmasından yana olduğu görülmektedir. Ona göre Türk tarihi, dili, edebiyatı ve ananelerinin temelleri şarktadır. Türk Edebiyatı'nı, iyi anlayabilmek için Orhun

---

35 Zabıt Ceridesi. C.X. s.216; C.XXI, s.209-210.

36 Zabıt Ceridesi. C.XIV. s.71.

37 Zabıt Ceridesi. C.X. s.270; C.IX. s.23.

38 Zabıt Ceridesi. C.XXVII, s.259.

39 Zabıt Ceridesi. C.I. s.244.

40 Zabıt Ceridesi. C.XV. s.287-288.

41 Zabıt Ceridesi. C.XV., s.287.

42 Zabıt Ceridesi. C.IX. s.23.

Abideleri'ne kadar inmek, Orta-Asya Türk Tarihi'ni çok iyi bilmek gerekir[43]. Hatta, kendisi Rusya'da tedkikât-ı ilmiyede bulunmak üzere T.B.M.M tarafından gönderilen Heyet-i ilmiye'nin içerisinde yer almıştır[44].

4.Diğer Konular :

Birinci Grup içersinde yer alan Besim Atalay'ın genellikle Heyet-i Vekiley-i destekleyen bir tutum içersinde bulunduğunu görüyoruz. Hükümetin oluşturulmasında Mustafa Kemal Paşa'ya her bakanlık için üç aday gösterme yetkisini veren kanun teklifinin de lehinde bulunmuştur.

Bakanlar aleyhine verilen istizah takrirlerinde sürekli olarak hükümeti savunmuş olan Besim Atalay sadece Uşak'ın düşman eline geçmesi üzerine Heyet-i Vekile aleyhine verilen istizah takririne imza atmıştır. Ayrıca, onun, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlık yetkisinin 5 Mayıs 1922'den itibaren 3 ay daha uzatılmaması yönünde oy kullandığı da görülmektedir.

Besim Atalay, halkçı olduğunu her vesile ile tekrar eder, ona göre halk kendi kendini idare etmeli ve yerel yönetimlere ağırlık verilmelidir. Hatta, daha saltanat kaldırılmadan önce islamiyette saltanat olmadığı görüşünü savunarak Cumhuriyet yönetimini övücü sözler sarfetmiştir. O aynı zamanda seçmen yaşının 19'a indirilmesinden yanadır. Müntehib-i Sâni usulünü demokratik bulmaz. Onun, halkçılığının bir diğer yönü de köycülüktür. Köylüleri ve fakirleri koruyucu bir tutum içersindedir.Vergilerin artık köylüye değil zenginlere yükletilmesini önermektedir.

Besim Atalay'a göre yerel yönetimler etkili kılınmalı ve halka inilmelidir. Halka dayanmayan, halka önem vermeyen yönetimler başarılı olamaz. Hükümet ile halk arasındaki açıklık kapatılmalıdır. Bu yapılmadıkça problemler çözülemez[45].

Besim Atalayın dış politikaya yönelik fikirlerine gelince,onun o günlerin siyasi ve psikolojik ortamında başlangıçta Bolşevik Rusya'ya yaklaşılmasından yana bir eğilim içersinde olduğunu görüyoruz.Ona göre saldırgan batı karşısında Bolşeviklerle birlikte hareket etmelidir.Medeni denilen batı alemi Türk Milletini

---

43 Zabıt Ceridesi, CV, s.457.

44 Gizli Zabıt Ceridesi, C.I, s.154. Mustafa Kemal Paşa bu ilim heyeti hakkında 11.Ekim 1920 tarihinde mecliste yaptığı bir konuşmada şu ifadeleri kullanmaktadır. "...Rusya'da ve Rusya ile temasta nâ mütenahi İslam kütleleri vardır. Bu İslam kütleleri içinde bizim İfâ edebileceğimiz bir takım hususi, mahrem ve fevkalâde vezâifimiz vardır. Bittabi bu vezâifin mahiyeti ilan edilerek oraya memur heyet gönderilemez. Sırf bu vezâif-i muhsusayı ifâ ettirebilmek, takip ettirebilmek, icabında izhâr edebilmek üzere heyet-i sefaret kadrosuna, heyet-i ilmiye namıyla bir heyet ilave edilmiştir. Heyet-i ilmiye denildiği zaman manasından istidlâl edildiği gibi, orada yalnız tedkikat-ı ilmiye yapacak değildir. İfade ettiğim gibi vezâifi mahsusa ifâ edecektir. (Gizli Zabıt Ceridesi, C.I, s.154 )

45 Zabıt Ceridesi, C.IV, s.537.

Anadolu'dan atabilmek için haçlı ruhu ile hareket etmektedir.Afganistan başta olmak üzere doğunun mazlum milletlerinin haklı mücadelelerini desteklemelidir.

Atalay, dil meselesinde hassas idi.O, bu konudaki kararlığını daha meclisin açıldığı ilk günlerde ortaya koymuştur. Zaman zaman kürsüdeki mebusların sözlerini keserek Türkçe kelime kullanmaları hususunda ikaz eden, kanun metinlerindeki kelimelerin Türkçeleştirilmesi isteyen Besim Atalay, halkın anlayabileceği bir gazete çıkarılmasına dair bir de kanun teklifi vermiştir. Onun,islamiyet ve Türklükle ilgisi olmayan köy, kasaba, şehir ve liman isimle-rinin milli ve tarihi adlara çevrilmesini isteyen başka bir kanun teklifi daha vardır.

Besim Atalay, bir eğitimci olarak toplumun ilerleyip yükselebilmesi için öncelikle eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerektiğinin bilinci içersinde idi. Hatta, amele ocaklarında okuma-yazma öğretimi için gece dersleri verecek birer mektep açılmasını önermiştir.O, maarife ayrılan ödenekleri sürekli olarak yetersiz bulmuş ve artırılmasını istemiştir. Maaşlarını alamayan öğretmenlerin durumlarına da sürekli olarak dikkati çekmiştir.

Ona göre çok sayıda verimsiz okullar yerine, az sayıda fakat öğretmeni,ders alet ve edevatları yeterli olan okullar açılmalıdır. Nitekim, bu konuda üç de kanun teklifi vermiştir. O, medreselerin ıslah edilerek ihtisas medreseleri şekline konulmasından yana idi. Atalay, ayrıca eğitim işlerinin halka bırakılması görüşündedir. Hatta Milli Eğitim Bakanlığı proğramlara dahi müdahele etmemelidir.

Mali konularda ise tasarruftan yanadır. Emeklilere maaş ödenmeyerek boş arazileri işlettirmek taraftarı olmuştur.Tarımı geliştirecek her türlü teşebbüsü destekleyen Besim Atalay'ın Mecburi Ziraat Kanunu'nun dahi lehinde bulunduğunu görüyoruz. Besim Atalay bir ziraat memleketi olan ülkemizde ziraatın ihmal edilmemesi, desteklenmesi görüşündedir. Bu yüzden cihet-i askeriyede bulunan zayıf ve hasta hayvanların fukara köylüye dağıtılmasına dair bir kanun teklifi vermiş ve bu teklif kanunlaşmıştır[46].

Besim Atalay'ın ekonomi anlayışında yabancılara imtiyaz tanımanın yeri yoktur. Atalay, aynı zamanda yerli üretimin korumacı bir anlayışla artırılması ve gümrük vergilerinin yükseltilerek bazı ürünlerin italinin engellenmesinden yanadır. Atalay'ın ekonomi anlayışının üçüncü bir özelliğide yerli sanayii geliştirebilmek için ihracatta gümrük vergisinin azaltılmasıdır.

Atalay hukuk alanında ise olağanüstü zamanlarda olağanüstü mahkemelerin kurulabileceği görüşündedir. Bu yüzden İstiklal Mahkemelerini fevkalade halin bir gerçeği olarak görür. Atalay'a göre kanunlar ihtiyaca göre düzenlenmeli ve tefsir edilmelidir.[47] Hukuk açısından en uygun kanunlar zamanın ihtiyaçlarından

---

46 Zabıt Ceridesi. C.XV. s.63-64.173-174.184; Kavanin Mecmuası, C.I. s.205; Düstur, C.II, s.178.

47 Zabıt Ceridesi. C.IV. s.12.

ve halkın ruhundan doğan kanunlardır. Kanunların bir kısmını doğudan, bir kısmını batıdan almak suretiyle hukuk halitası vücuda getirmek yanlıştır.

Ona göre dini korumların devlet bünyesinden ayrılması ve iktidarın hizmetinden çıkarılması gerekir.Tekke ve zaviyeler de başıboş bırakılmayıp denetlenmelidir. Atalay, insanların tabiatında var olan bazı isteklerin (musiki, içki, vs..) cebir ile ceza ile önlenemeyeceği görüşündedir.

Vakıfların sıkı bir konrola tabi tutulması ve idaresinin hükümete verilmesini de önermiştir. Besim Atalay vakıfların işleyişinden şikayetçi idi. Ona göre evkaf teftişe muhtaç durumdadır. Bu yüzden vakıfları teftiş için mebus görevlendirilmesini uygun bulmuştur[48].

Atalay'a göre Türkiye'deki vakıfların çoğunluğunun hukukiliği şüphelidir. Vakıf arazilerinin önemli bir kısmının söz konusu vakıflara ait olduğuna dair sahih belgeler de yoktur. Ekonomik dar boğazda bulunduğumuz böyle bir zamanda vakıf emlâkinin gelirlerinin mütevelli heyetleri tarafından keyfi kullanımına müsaade edilmemelidir. Hiçbir iş görmeyen insanların vakıf gelirlerinden yiyerek ceplerini doldurmalarına göz yumulması son derece yanlıştır.

Besim Atalay'a göre hükümetten her zaman yardım beklemeye alışan Türk halkı sefil kalmıştır. Hükümet versin biz yiyelim anlayışı yanlıştır ve halkın kendi ayakları üzerinde durmaya alışması gerekmektedir[49]. O, fakirlere yardım edilmesini doğru bulmakta ve bu konuda teşebbüslerde bulunmakla[50] birlikte eşrafın yardımdan faydalandırılmasını olumlu bulmamaktadır[51].

**Sonuç:**

Besim Atalay, meclisin faal üyeleri arasında yer almıştır.O, kuvvetli bir hitabet gücüne sahipti. Metin içerisindeki bilgileri tekrar etmemek için bu kısımda onun sadece seçim bölgesine olan ilgisini zikretmeyi uygun buluyoruz.

Besim Atalay, seçim bölgesi olan Kütahya ve doğum yeri olan Uşak ile yakından ilğili idi. Bu ilğisini Uşak'ın Yunanlılar tarafından işğali sırasında ihmali görülenlere tepki koyması, Uşak'ın kurtuluşundan hemen sonra memleketine gelmesi, yangında evleri yanmış olan Gedizliler'in ücretsiz olarak ormanlardan kereste kesmelerinin sağlanması gibi meselelerde ortaya koymuştur.Yine halıcılığın gelişebilmesi için İran halılarının ithalatının yasaklanması veya ithalatta gümrük verğilerinin artırılmasını önermiştir.

---

48 Zabıt Ceridesi, C.III, s.277.

49 Zabıt Ceridesi, C.IX, s.412.

50 Zabıt Ceridesi, C.XXVIII, s.259.

51 Zabıt Ceridesi, C.II, s.184.